

INOVACE STUDIJNÍCH PROGRAMŮ – PŘEDPOKLAD PRO ROZVOJ ZDRAVOTNÍ GRAMOTNOSTI BUDOUCÍCH PEDAGOGŮ

Eva MARÁDOVÁ

Abstrakt: *Výzkumná šetření realizovaná na pracovišti výchovy ke zdraví na Univerzitě Karlově v Praze – Pedagogické fakultě odhalila značné nedostatky v odborné i metodické připravenosti pedagogů v dané oblasti. V návaznosti na výsledky studie mapující vybrané aspekty zdravotní gramotnosti u budoucích učitelů a vychovatelů byla navržena inovace stávajících studijních programů (v prezenční i kombinované formě studia) se zřetelem na cíle výchovy ke zdraví. Stat' informuje o aktuálních výsledcích tohoto výzkumného šetření a předkládá možné řešení, jak požadavky ochrany a podpory zdraví zahrnout do konkrétních předmětů v jednotlivých studijních programech. Vybrané obsahy předmětů jsou v současné době ověřovány v rámci výuky na Pedagogické fakultě UK v Praze.*

Klíčová slova: *vzdělávání pedagogů, zdravotní gramotnost, výchova ke zdraví*

Kurikulum výchovy ke zdraví

V průběhu posledních let v souvislosti s transformací české školy je pozornost pedagogického výzkumu stále častěji zaměřována na kurikulum, jeho formy a proměny v edukačním procesu (Walterová, 1994). Tento trend je odrazem probíhajících celospolečenských změn, které přinášejí nové problémy globálního (multidisciplinárního) charakteru bezprostředně dopadající na jednotlivce a komunitu, a především zásadně determinující současné i budoucí potřeby vzdělávání. Nová, resp. inovovaná témata se stávají předmětem zájmu mezioborových vědeckých týmů, zejména pak předmětem pedagogického výzkumu s cílem hledat cesty, jak je postupně promítnout do koncepce a obsahu edukace. K aktuálním problémům patří i rostoucí význam zdravotní gramotnosti občanů v péči o zdraví (Holčík, 2009) a potřeba jejího celoživotního rozvíjení.

V souladu s cíli programu WHO „Zdraví pro všechny v 21. století“ a dokumentu „Společně pro zdraví: strategický přístup pro EU na období 2008 – 2013“ (WHITE PAPER ES, 2007) proto dochází k významnému rozšíření obsahu kurikula na jednotlivých úrovních vzdělání (dle ISCED 97) o vzdělávací oblast, jejímž hlavním záměrem je podporovat zdraví a chránit bezpečí dětí a mládeže. Kurikulární výzkum se v této

souvislosti zaměřuje na výchovu ke zdraví, její koncepci, projektování a realizaci (Mužíková, 2010).

V koncepční rovině kurikula (v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání) je požadavek rozvíjení zdravotní gramotnosti konkretizován jako jeden z cílů vzdělávání v úrovni ISCED 2 – „učit žáky aktivně rozvíjet a chránit fyzické, duševní a sociální zdraví a být za ně odpovědný“ (RVP ZV, 2007). Koncepce rámcového kurikula předpokládá, že k naplňování klíčových kompetencí vymezených v rámcových vzdělávacích programech zásadně přispěje realizace komplexně pojatého programu podpory a ochrany zdraví na školách.

Nezbytným předpokladem k tomu, aby mohly být takové programy na školách projektovány a realizovány, je odpovídajícím způsobem provedená implementace vzdělávací oblasti „Člověk a zdraví“ do školního vzdělávacího programu (ŠVP). V projektové rovině kurikula problematika zdraví představuje konkrétní náplň vzdělávacích a výchovných záměrů (očekávaných výstupů), které se budou promítat do výchovných a vzdělávacích strategií a do vzdělávacího obsahu jednotlivých předmětů v ŠVP. Úsilí o podporu zdraví musí prostupovat konkrétními činnostmi a postupy výuky tak, aby program vytvářel příležitosti k dosahování očekávaných výstupů souvisejících se zdravím. Součástí projektovaného kurikula jsou i režimová a organizační opatření, jimiž je zajišťován zdravý a bezpečný pobyt žáků ve škole .

Dosavadní zkušenosti ukazují, že projektování kurikula a zejména transformace jeho formy projektové do formy realizační je na školách komplikovaným procesem, který klade zvýšené nároky na pedagogické pracovníky a jejich profesní přípravu. Je prokázáno, že významnou roli zde hraje nejen jejich odborná erudovanost, ale především osobní motivace a schopnosti přijímat správná rozhodnutí týkající se oblasti zdraví. Dosažení očekávaných výsledků edukace není záležitostí jen vybraných učitelů, ale předpokládá týmovou spolupráci všech pedagogických pracovníků, kteří si pro své působení na žáky školní vzdělávací program vytvořili. (Marádová, 2006).

Učitelé jednotlivých předmětů by měli při naplňování vzdělávacího obsahu respektovat společnou strategii podpory zdraví na úrovni školy a promýšlet postupy na úrovni předmětů. Musí spolupracovat a vzájemně se domlouvat o tom, jak bude učivo začleněno do konkrétních předmětů, jakými cestami bude řešena jeho integrace a podíl při naplňování očekávaných výstupů.

Výchova ke zdraví je navíc oborem vzdělávání, v němž významnou roli hraje působení tzv. skrytého kurikula (tj. procesů, které nejsou projektovány v kurikulu formálním). Jedná se například o působení školního a třídního klimatu, časového a organizačního režimu každodenního života školy. Působení tohoto implicitního kurikula je podmíněna osobními postoji pedagogických i nepedagogických pracovníků školy ke zdraví jako hodnotě a jejich chování v interakci se žáky i jejich rodiči.

Jak vyplývá z výše uvedeného souhrnu, je třeba se v souvislosti s výzkumem kurikula výchovy ke zdraví zabývat klíčovými aktéry jejího projektování a realizace na školách (učiteli a vychovateli). Znamená to shromažďovat podklady a systémově řešit rozvíjení nezbytných kompetencí pedagogických pracovníků v rámci jejich vysokoškolské přípravy.

Kompetence pedagogických pracovníků

Dosud provedená výzkumná šetření orientovaná do procesuální složky kurikula výchovy ke zdraví (Marádová, 2007) ukazují, že rozvíjení potřebných kompetencí pedagogických pracovníků je třeba zaměřovat na vzájemné propojení tří složek vzdělávání:

- a) odborné připravenosti vyjádřené tzv. zdravotní gramotností (schopnosti získávat, třdit, interpretovat, využívat informace a služby ve prospěch zdraví, přijímat správná rozhodnutí, která mají vztah ke zdraví v realitě každodenního života);
- b) formování vztahu pedagogů ke kurikulu výchovy ke zdraví a způsobům jeho transformace;
- c) rozvíjení metodické erudice (schopnosti realizovat výchovu ke zdraví v podmínkách života dané školy a komunity).

Rozsah a hloubka nezbytných znalostí a dovedností se odvíjí od konkrétní náplně činnosti jednotlivých pedagogických pracovníků – tj. různé specifické požadavky na vzdělávání proto mají učitelé 1. stupně ZŠ, učitelé různých předmětů na 2. stupni ZŠ, vychovatelé či učitelé přímo pověřeni výukou výchovy ke zdraví. Ve vzájemné kooperaci pak mohou tyto pedagogové společně vytvářet na konkrétní škole efektivní programy podpory zdraví.

Otázkou: **Jak připravovat pedagogy?** se zabývá již několik let tým specialistů. Tvoří jej především garanti studijních oborů zahrnujících výchovu ke zdraví na jednotlivých pedagogických fakultách v ČR. Společně jsou konzultovány a řešeny otázky akreditace studijních programů oborově zaměřených na výchovu ke zdraví, implementace problematiky zdraví do studijního programu Učitelství pro 1. stupeň ZŠ, Vychovatelství, do univerzitního základu a pedagogicko-psychologické přípravy oborových studií.

Významným krokem ke zkvalitnění výchovy ke zdraví na základních a středních školách je konstituování samostatného oborového studia připravujícího **pedagogy-specialisty** pro oblast podpory a ochrany zdraví. V současné době jsou takové studijní programy (obory) v prezenční i kombinované formě akreditovány již na několika fakultách připravujících učitele. Na Univerzitě Karlově v Praze – Pedagogické fakultě to jsou:

- **Bakalářský** program Specializace v pedagogice – výchova ke zdraví se zaměřením na vzdělávání.
- **Navazující magisterský** program Učitelství pro SŠ – Učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů pro ZŠ a SŠ výchova ke zdraví.

Speciální příprava budoucích učitelů primární školy

Problematika výchovy ke zdraví je specifickým způsobem řešena ve studijním programu Učitelství pro 1. stupeň ZŠ. Záměrem zařazení tohoto tematického okruhu je poskytnout budoucím učitelům primární školy dostatečné kompetence pro to, aby se uměli aktivně zapojovat do projektování a realizace školního kurikula a v jeho rámci dokázali tvořivě rozvíjet cíle výchovy ke zdraví. Způsob implementace výchovy ke zdraví

se na jednotlivých fakultách liší. Na PedF UK v Praze je již několik let ve studijním programu **učitelství pro 1. stupeň ZŠ** nabízen studentům 4. ročníku **prohlubující modul Výchova ke zdraví** zahrnující dvousemestrové systematické studium dané problematiky po stránce odborné i didaktické. Cílem šesti samostatných předmětů (Zdravý a životní styl, Výživa a zdraví, Reprodukční zdraví a sexuální výchova, Prevence sociálně patologických jevů, Rodinné soužití, Didaktika výchovy ke zdraví) je připravit budoucí učitele tak, aby dokázali uvádět do praxe ideu školy, která podporuje zdraví ve všech aspektech (pečuje o pohodu fyzickou, psychickou i sociální) a všemi dostupnými prostředky.

Pro ilustraci jsou zde uvedeny stručné anotace předmětů, které dokládají vzájemnou obsahovou propojenost a tím i systémový přístup k projektu prohlubujícího modulu.

- **Zdraví a životní styl**

Předmět předkládá základní paradigmaty podpory zdraví, opírá se o cíle programu WHO „Zdraví 21“. Vysvětluje determinanty zdraví, vymezuje problematiku zdravotní gramotnosti. Cílem předmětu je poskytnout budoucím učitelům 1. stupně ZŠ informace týkající se ochrany zdraví a života v oblasti běžných rizik i ochrany obyvatelstva za mimořádných událostí a zajistit tak skutečnou připravenost pedagogických pracovníků na extrémní situace, do nichž se mohou dříve či později dostat. V rámci předmětu jsou objasněny základní pojmy související se zdravím, zdravotní gramotností, sledováním zdravotního stavu a událostmi, které jsou považovány za mimořádné (živelní pohromy, ohrožení únikem nebezpečných látek, radiací, teroristickým útokem aj.). Studenti získávají základní právní povědomí z dané oblasti, seznamují se s činností Integrovaného záchranného systému a s klíčovými pokyny pro obyvatelstvo, jak se v případě ohrožení zachovat a jak poskytnout pomoc ostatním.

Studenti si osvojí potřebné znalosti o běžných dětských onemocněních a úrazech včetně možnosti prevence. Předmět umožní posluchačům získat vědomosti a dovednosti potřebné pro zvládnutí běžných úkonů a postupů v rizikových situacích souvisejících s jednotlivými druhy onemocnění (hygienická opatření v případě šíření infekčních chorob, edukace žáků s alergií, astmatem, epilepsií a pseudoepileptickými stavy, s diabetem, s respiračním či kardiovaskulárním onemocněním). Motivuje budoucí učitele k širšímu studiu předložené problematiky.

- **Výživa a zdraví**

Předmět vychází z pojetí výživy jako komplexu bio-psycho-sociálních faktorů, které pronikají celým životem člověka. Zaměřuje se na vliv výživy na fyzické i duševní zdraví a vývoj nutričního chování člověka. Seznamuje se systémovým posuzováním nutriční hodnoty stravy (obsah jednotlivých živin v potravinách, energetická hodnota potravy, hygienická jakost a nezávadnost potravin). Učí sestavovat jídelníček dle zásad správné výživy.

- **Základy reprodukčního zdraví a sexuální výchovy**

Předmět poskytuje vhled do problematiky partnerského a rodinného soužití v naší společnosti. Analyzuje prenatální a postnatální determinanty sexuálního chování, počátky sexuálního života. Vychází z principu křesťanské sexuální etiky, otevírá otázky přípravy na manželství a odpovědné rodičovství. Upozorňuje na negativní důsledky rizikového sexuálního chování, komercializované sexuality, zejm. ko-

merčního sexuálního zneužívání dětí a mládeže. Zahrnuje vybraná témata lékařské sexuologie (sexuální dysfunkce, sexuální deviace, choroby přenosné pohlavním stykem vč. HIV/AIDS).

- **Rodinné soužití**

Předmět vychází ze systémového pojetí rodiny. Předkládá vymezení manželství a rodiny, problematiku vlivu orientační a prokreační rodiny, základní typologie instrumentálních složek partnerského/rodinného soužití. Zabývá se současnou rodinou v ČR, rodinnou politikou, problémem extrémně mladých manželství, rodinnými mýty a poruchami rodinného soužití. Předloženy jsou základní kontury rodinného práva a sociálně právní ochrany dětí. Pozornost je zaměřena na funkčnost rodiny, ohrožené děti v rodině a děti ve zvláště obtížných situacích, komplexní diagnostiku (diagnostické nástroje) a včasnou intervenci (systém státní i nestátní pomoci dětem a rodinám s dětmi).

- **Prevence sociálně patologických jevů**

Předmět vymezuje oblasti rizikového chování dětí a mládeže, odhaluje možné příčiny a důsledky týkající se zdraví dětí a mládeže. Zabývá se problematikou závislého chování, agresivitou a šikanou mezi dětmi, záškoláctvím, kriminalitou dětí a mládeže. Poskytuje informace o současné drogové scéně, epidemiologii, rizicích zneužívání jednotlivých návykových látek, dopadu na jednotlivce a společnosti a o léčbě závislostí. Zahrnuje legislativu týkající se ochrany dětí před návykovými látkami a strategii prevence projevů rizikového chování dětí v rámci školského zařízení.

- **Didaktika výchovy ke zdraví**

Pojetí předmětu se opírá o dokument WHO „Zdraví 21“. Vychází z rámcových vzdělávacích programů pro základní vzdělávání, zejména z očekávaných výstupů v oblasti podpory zdraví na 1. stupni ZŠ. Poskytuje konkrétní podklady pro implementaci klíčových témat podpory zdraví do výuky v jednotlivých ročnících primární školy, včetně aktuálních problémů ochrany za mimořádných událostí. Studenti tvoří tematické plány výuky zaměřené na ochranu zdraví a bezpečí žáků, osvojují si specifické formy a metody, které mohou uplatnit při práci s žáky.

Seminář poskytuje prostor pro osvojování vědomostí a dovedností potřebných pro zvládnutí úkonů při poskytování první pomoci: výkony zachraňující život, postupy nezbytné pro resuscitaci a zastavení krvácení, postupy při ošetření jednotlivých druhů poranění. Preferován je konstruktivistický přístup k didaktické transformaci učiva a výuka všestranně rozvíjející zdravotní gramotnost.

Na základě proběhlé evaluace výše uvedených předmětů lze konstatovat, že studenti, kteří absolvovali popsáný prohlubující modul, výrazně rozšířili svou zdravotní gramotnost, vyjádřili pozitivní postoje k otázkám podpory zdraví ve školách a formou obhajoby dílčích projektů prokázali zvládnutí základních didaktických postupů uplatnitelných při projektování a realizaci výchovy ke zdraví.

Výzkumné šetření realizované v letech 2010 – 2011

Jak bylo výše uvedeno, implementace výchovy ke zdraví do školního kurikula vyžaduje spolupráci všech pedagogických pracovníků. Jak se učitelé do tohoto procesu zapojují? Do jaké míry jsou v tomto ohledu ochotni pomáhat vychovatelé ve školních družinách či učitelé na 2. stupni ZŠ, kteří se přímo výchovou ke zdraví nezabývají? Mají potřebné znalosti?

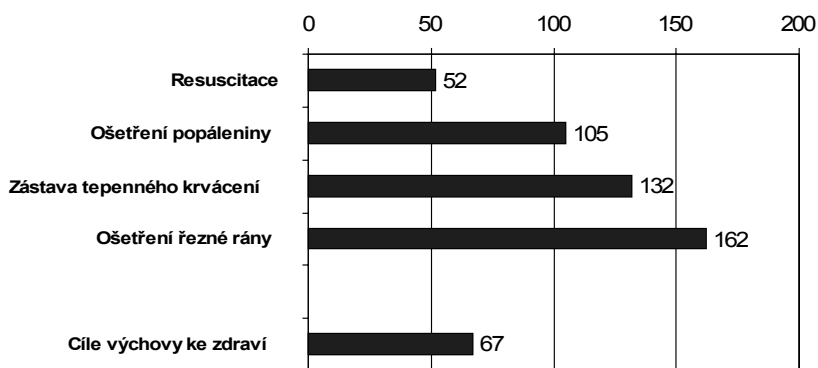
V rámci dlouhodobého výzkumného sledování vybraných aspektů výchovy ke zdraví v učitelském vzdělávání proběhlo na Univerzitě Karlově v Praze – Pedagogické fakultě v letech 2010 až 2011 výzkumné šetření zaměřené na sledování vybraných aspektů zdravotní gramotnosti budoucích učitelů a vychovatelů a na jejich postoje k programům výchovy ke zdraví na školách. Cílem zkoumání bylo zmapovat aktuální vzdělávací potřeby studentů jako základ pro úpravy studijních programů jednotlivých oborů.

Zkoumaný vzorek respondentů tvořili posluchači 2. a 3. ročníků bakalářských studijních programů Vychovatelství a různých oborů programu Specializace v pedagogice. Záměrně nebyli osloveni pouze studenti oboru výchova ke zdraví, kteří se otázkami zdravého životního stylu v rámci svého studia systematicky zabývají, a to jak po stránce odborné, tak i metodické.

Vzhledem k tomu, že zdraví je obecně vnímáno jako vysoká životní hodnota, předpokládali jsme, že problematika zdraví zajímá všechny oslovené studenty a že jako budoucí učitelé budou ochotni se zamýšlet nad tím, jak svým působením ve škole k podpoře a ochraně zdraví žáků mohou přispět.

Metodou výzkumu bylo dotazníkové šetření (vyhodnoceno 210 dotazníků) a strukturované rozhovory (se 42 studenty). Pro tuto stať bylo vybráno vyhodnocení pouze několika klíčových otázek.

Graf 1 Úroveň znalostí a dovedností
(počty správných odpovědí)

Vybrané výsledky se týkají úrovně znalostí studentů potřebných pro poskytování laické první pomoci (Graf 1). Z uvedeného grafu vyplývají závažné nedostatky týkající se život zachraňujících úkonů – pravidla kardiopulmonální resuscitace by zvládla správně jen čtvrtina respondentů, při ošetření popáleniny by správně postupovala pouze polovina dotázaných. Více než dvě třetiny dotázaných respondentů nebylo schopno formulovat odpovídajícím způsobem cíle výchovy ke zdraví. Ve většině z těchto odpovědí se objevilo zúžené chápání pojmu zdraví (v biologicko-medicínské rovině).

Z dotazníků i řízených rozhovorů vyplynulo, že 70 % respondentů se obává poskytnout laickou první pomoc. Studenti popisovali okolnosti strachu z poskytování první pomoci: 45 osob uvedlo, že jejich strach je spojen s neznalostí správného postupu, 35 dotazovaných se obává, aby neudělali chybu, která by vedla k ublížení postiženému. Z vlastního selhání (paniky, nervozity, bezmoci, šoku, reakce na lidskou bolest, z pohledu na krev, strachu sahat na cizí osoby) má hrůzu 18 studentů. Dále byly vysloveny obavy: pomoc nebude dostatečně rychlá a efektivní, možnost nákazy, realita odlišná od nácviku, neodhadnutí situace, panika ze smrti postiženého, možná žaloba a velká odpovědnost, nezvládnutí pomoci po fyzické stránce. Z výpovědí studentů je patrné, že si uvědomují své nedostatečné znalosti z dané oblasti, a zejména nepřipravenost poskytnout první pomoc. Právě tuto realitu je třeba zohlednit při inovaci programu vzdělávání budoucích učitelů.

Pokud se týká postojů k podpoře a ochraně zdraví na školách výzkumné šetření odhalilo, že studenti kombinovaného studia si uvědomují svou roli při ochraně zdraví a bezpečí žáků (zřejmě vzhledem k tomu, že v pedagogické praxi již působí). Studenti prezenčního studia většinou vnímají pouze osobní potřebu být „zdravotně gramotný“. Připouštějí, že vlastní neschopnost poskytnout laickou první pomoc je jejich osobním handicapem. Vzhledem k tomu, že svou budoucí pedagogickou činnost chápou z pohledu svého zvoleného oboru (jazyk, dějepis, matematika apod.), zatím nepředpokládají, že by znalosti a dovednosti týkající se zdraví měli využívat ve vlastní pedagogické práci a zapojit se do realizace projektu výchovy ke zdraví na škole (např. v souvislosti s prevencí dětské úrazovosti).

Výzkumná sonda přinesla řadu dalších zajímavých informací. Především však poskytla obraz o vzdělávacích potřebách studentů v dané oblasti. Zjištěné výsledky byly zohledněny v návrhu inovace obsahu vzdělávání pedagogů v kombinované i prezenční formě studia.

Inovace obsahu vzdělávání budoucích učitelů

Rozvíjení zdravotní gramotnosti by mělo být v rámci studia na pedagogických fakultách umožněno všem budoucím pedagogům, bez ohledu na zvolený studijní obor, jako součást tzv. univerzitního základu a pedagogicko-psychologické přípravy. Návrh implementace této problematiky do studijních programů na PedF UK v Praze zahrnuje soubor systémově propojených předmětů odborných i didaktických, jejichž hlavním cílem je:

- předat odborné informace o zdraví a jeho ochraně,
- prohloubit vztah studentů ke zdraví,
- posilovat schopnosti studentů rozhodovat o svém zdraví a životě,
- rozvíjet dovednosti, které určují zdravý životní styl a kvalitu života,

- naučit studenty poskytovat laickou první pomoc,
- vybavit studenty právním povědomím potřebným pro zajištění bezpečí a ochrany zdraví žáků,
- rozvíjet sociální dovednosti nezbytné pro pomoc dítěti v situaci ohrožující jeho zdraví a bezpečí,
- rozvíjet dovednosti potřebné ke spoluúčasti na tvorbě a realizaci školních projektů podporujících zdraví.

Nabídka volitelných předmětů pro kombinované studium

V současné době byl vytvořen soubor volitelných předmětů zaměřených k rozvíjení zdravotní gramotnosti pro studenty kombinovaného studia. Pro ilustraci jsou dále uvedeny stručné anotace jednotlivých předmětů. Některé z nich jsou koncipovány jako vícestupňové (I až III).

• **Zdravý životní styl**

Předmět je koncipován jako úvod do vybraných aktuálních otázek zdravého životního stylu (rizikové a protektivní faktory životního stylu, civilizační choroby). Akcentována jsou zejména témata relevantní pro profesní činnost pedagogických pracovníků. Prezentovány jsou vybrané diagnostické nástroje pro orientační posouzení úrovně zdraví a kvality života. Na základě dostupných výsledků výzkumů mapujících úroveň zdravotního stavu obyvatelstva jsou předloženy argumenty pro nutnost hledat cesty k podpoře zdraví.

• **Ochrana zdraví a první pomoc**

Předmět poskytuje základní informace týkající se zajišťování bezpečnosti a ochrany zdraví žáků ve školách a školských zařízeních. Problematika ochrany zdraví je předložena z právních, hygienických i pedagogických hledisek. Obsah semináře tvoří teorie i praxe poskytování předlékařské první pomoci – výkony zachraňující život, postupy nezbytné při resuscitaci a zastavení krvácení, postupy při ošetření jednotlivých druhů poranění.

• **Výchova ke zdraví I**

Předmět předkládá základní paradigmaty podpory zdraví. Vymezuje problematiku zdravotní gramotnosti a její rozvojové priority. Opírá se o cíle programu WHO „Zdraví 21“ a dalších evropských programových dokumentů podporujících zdraví. Výchovu ke zdraví považuje za vědomou tvorbu příležitostí pro poznání cest k podpoře zdraví a východisko pro potřebné změny v chování. Prezentovány jsou varianty praktického strategického jednání vedoucího ke zvládnutí rizik ohrožujících zdraví, včetně způsobů prevence ve školách a školských zařízeních a zdůrazněna je úloha pedagoga v tomto procesu.

• **Výchova ke zdraví II**

Předmět se zaměřuje na vybrané determinanty zdraví. Sledován je vývoj nutričního chování člověka, vliv výživy na jeho fyzické a duševní zdraví. Obsah předmětu je postaven na systémovém posuzování nutriční hodnoty stravy. Pozornost je věnována

obsahu jednotlivých živin v potravě, energetické hodnotě potravy, hygienické jakosti a nezávadnosti potravin, což umožňuje studentům komplexně posuzovat vliv způsobu stravování na zdravotní stav člověka. V návaznosti na odborné poznatky o výživě se předmět věnuje stravovacímu a pitnému režimu dětí, prevenci poruch příjmu potravy a výchově ke správné výživě ve školách a školských zařízeních.

- **Výchova ke zdraví III**

Předmět rozvíjí kompetence studentů v oblasti přípravy a realizace programů podpory zdraví na školách. Vychází z platných kurikulárních dokumentů, tj. z očekávaných výstupů v oboru výchova ke zdraví na jednotlivých stupních škol a ve školských zařízeních. Shrnuje zásady komplexního přístupu k podpoře zdraví ve škole. Důraz je kladen na vytváření příznivých materiálních i sociálních podmínek, respektování zásad spolupráce, kooperace a otevřeného partnerství. Studenti samostatně připravují dílčí programy podpory zdraví využitelné v konkrétním vzdělávacím zařízení.

- **Prevence závislostí**

Předmět vychází z hlavních směrů politiky vlády v oblasti prevence zneužívání omamných a psychotropních látek a prevence kriminality. Poskytuje vhled na současnou drogovou scénu u nás i v zahraničí, vč. platné legislativy. Obsahem je charakteristika jednotlivých návykových látek, analýza rizik jejich zneužívání, projevy vzniku závislosti a možnosti léčby, základní formy prevence a včasné intervence. Je předložena strategie prevence rizikových projevů chování dětí a mládeže v rezortu školství a metodika tvorby preventivních programů ve školách a školských zařízeních.

- **Násilí v rodině – syndrom CAN I**

Předmět umožňuje vhled do problematiky násilí v rodině z pohledu oběti i pachatele. Objasňuje definici a základní formy násilí, projevy a následky syndromu CAN, legislativní rámec dané problematiky. Zdůrazňuje potřebu interdisciplinárního přístupu při řešení násilí v rodině, mapuje angažovanost státních i nestátních institucí v ČR a v zahraničí.

- **Násilí v rodině – syndrom CAN II**

Předmět seznamuje s historickým, sociálním a kulturním kontextem týrání a sexuálního zneužívání. Je diskutována úloha tělesných trestů v dnešní společnosti, hranice mezi tělesným trestem a tělesným týráním. Problematika sexuálního zneužívání je předložena z pohledu oběti i pachatele (syndrom CSA, komerční sexuální zneužívání dětí, motivace pachatele, terapie pachatele a oběti, právní aspekty, sekundární viktimizace).

- **Šikanování v dětských kolektivech I**

Předmět zprostředkovává základní orientaci v problematice násilí a šikanování mezi dětmi. Je koncipován formou interaktivní přednášky a určen pro studenty, kteří dosud neabsolvovali vzdělávací program v oblasti prevence šikanování. Studenti jsou seznámeni s aktuální situací v oblasti šikanování mezi dětmi v ČR. Je objasněn vznik šikanování, jeho vývoj (typická stadia) a následky, uvedena charakteristika aktérů šikany.

- **Šikanování v dětských kolektivech II**

Předmět dále rozvíjí problematiku šikanování v dětských kolektivech. Prezentuje konkrétní možnosti prevence a řešení šikany mezi dětmi. Jsou probírány nejčastější chyby při vyšetřování a napravování šikany ve školách a školských zařízeních. Pozornost je věnována systematické prevenci šikany a možnostem institucionální pomoci.

- **Šikanování v dětských kolektivech III**

Předmět navazuje na obsah předmětu Šikanování v dětských kolektivech II. Seznamuje posluchače s méně obvyklými formami šikanování, informuje o právních aspektech řešení školního šikanování a o aktuální situaci v oblasti prevence. Prezentovány jsou také výsledky vybraných výzkumů šikany a trendy v prevenci šikanování mezi dětmi.

- **Kvalita života a zdraví ve stáří**

Předmět předkládá vybraná témata ze sociální gerontologie se zvláštním zřetelem k pedagogickým aspektům této problematiky. Pozornost je věnována postavení seniorů v současné společnosti, výchově k mezigeneračnímu porozumění a otázkám přípravy na stáří. Podrobně jsou analyzovány faktory, které ovlivňují kvalitu života a zdraví seniorů v naší populaci a možnosti podpory kvality života a zdraví seniorů.

Ověřování inovovaného obsahu předmětu „*Ochrana za mimořádných událostí a první pomoc ve škole*“ v prezenčním studiu (podpora FRVŠ)

Zavádění praktických seminářů zaměřených na ochranou zdraví a bezpečí dětí, žáků a studentů v případě událostí ohrožujících život a zdraví do prezenční formy studia je problematické vzhledem k finanční náročnosti na realizaci těchto disciplín. Efektivní může být pouze výuka spojená s praktickým seminářem (realizovaná v malých studijních skupinách), nezbytné je odpovídající pomůckové vybavení (pomůcky k nácviku život a zdraví zachraňujících postupů při laické první pomoci).

V rámci projektu podpořeného z Fondu rozvoje vysokých škol se v tomto roce podařilo na PedF UK v Praze inovovat koncepci předmětu určeného studentům prezenčního studia **Ochrana za mimořádných událostí a první pomoc ve škole** (přípravit jeho odbornou i didaktickou náplň a vytvořit potřebné organizační zajištění a pomůckové vybavení). Pojetí výuky vyžaduje seminární formu s využitím pracovních studijních textů doplněnou praktickými lekcemi nácviku poskytování první pomoci. Vzhledem k interdisciplinárnímu charakteru obsahu a ke značnému rozsahu dané problematiky spočívá inovace v souběžném využívání přímé výuky a e-learningové formy podpory (kurz na e-learningovém portálu Moodle).

Cíl a anotace předmětu

Cílem předmětu je poskytnout budoucím učitelům informace týkající se ochrany zdraví a života obyvatelstva za mimořádných událostí a zajistit tak skutečnou přípravu-

nost pedagogických pracovníků na extrémní situace, do nichž se mohou dříve či později dostat.

V rámci předmětu jsou předloženy popisy, příčiny a důsledky událostí, které jsou považovány za mimořádné (živelní pohromy, ohrožení únikem nebezpečných látek, radiací, teroristickým útokem aj.) Studenti získávají základní právní povědomí v dané oblasti, seznamují se s činností Integrovaného záchranného systému a se základními pokyny pro obyvatelstvo, jak se s v případě ohrožení zachovat a jak poskytnout pomoc ostatním.

Předmět dále umožňuje posluchačům osvojit si vědomosti a dovednosti potřebné pro zvládnutí úkonů při poskytování první pomoci: výkony zachraňující život, postupy nezbytné pro resuscitaci a zastavení krvácení, postupy při ošetření jednotlivých druhů poranění.

Program studijního předmětu je koncipován v souladu s požadavky probíhající kurikulární reformy. Svým pojetím odpovídá potřebám tvorby kurikula na školách dle Rámcových vzdělávacích programů a motivuje budoucí učitele k širšímu studiu předložené problematiky. Teoretická i praktická složka výuky směřuje k praktickému uplatnění získaných kompetencí v práci učitele na základní a střední škole.

Sylabus

- Mimořádné události – zajištění ochrany obyvatel v případě ohrožení, vymezení základních pojmů.
- Druhy mimořádných událostí, způsoby varování a vyrozumění obyvatelstva při mimořádných událostech.
- Legislativa – opatření vyplývající ze současné právní úpravy v oblasti ochrany obyvatelstva v České republice.
- Orgány a složky Integrovaného záchranného systému.
- Aktivní role člověka k sebeochraně a vzájemné pomoci při překonání hrožících nebo nastalých mimořádných událostí.
- Ukrytí obyvatelstva, individuální ochrana, evakuace, nouzové přežití.
- Živelní pohromy: požáry, povodně a zátopy, sesuvy půdy, atmosférické poruchy, zemětřesení, stavy ohrožení při pobytu v přírodě, hromadné nákazy.
- Havárie s únikem nebezpečných látek, radiální havárie.
- Jiné mimořádné situace – podezřelá poštovní zásilka, oznámení o uložení bomby, traskaviny nebo jiné nebezpečné látky, nález podezřelého zavazadla.
- Ochrana za mimořádných událostí v práci pedagoga .
- Úloha pedagoga v ochraně zdraví dětí za mimořádných událostí – postupy po vyhlášení varovného signálu, použití prostředků individuální ochrany, evakuace apod.
- Problematika ochrany za mimořádných událostí v rámcových vzdělávacích programech, možnosti implementace do školního kurikula, preventivní programy.
- Možnosti využívání dostupných informačních zdrojů k dalšímu vzdělávání učitelů v dané oblasti.
- Školní projekty jako podpora osvěty v komunitě.
- Teorie a praxe z pohledu pracovníka HZS ČR.
- Zásady laické první pomoci – základní pravidla první pomoci, vyšetření život-

ních funkcí.

- Život zachraňující výkony, kardiopulmonální resuscitace, zástava krvácení, bezvědomí.
- Krvácení z přirozených dutin, základy obvazování (návlek základních obvazových technik), ošetření ran, úrazy elektrickým proudem, omrzliny a podchlazení, úpal a úžeh, křečové stavy, epilepsie, bodnutí hmyzem, pokousání zvířetem.
- Cukrovka, otravy, průjem a zvracení u dětí.
- Lékárnička a její základní použití.
- Bezpečnost a ochrana zdraví při práci, při výchově a při vyučování.

V současné době probíhá pilotní ověřování inovovaného obsahu předmětu v rámci výuky na Pedagogické fakultě UK v Praze. Získané zkušenosti, výsledky průběžné i závěrečné evaluace budou zapracovány do materiálů, které budou prezentovány na odborných seminářích a poskytnuty jako výstup projektu pro potřeby učitelského vzdělávání na dalších fakultách a univerzitách, což přispěje k informovanosti v rámci pedagogické veřejnosti a k propagaci vzdělávání v oblasti ochrany a podpory zdraví.

Závěry

Jak vyplývá z výše uvedeného přehledu inovací, podařilo se do vzdělávání budoucích pedagogů alespoň ve volitelné složce implementovat témata podpory a ochrany zdraví. Nově nabízené předměty mohou přispívat k rozvíjení zdravotní gramotnosti budoucích pedagogických pracovníků. Přesto ještě zdaleka nemůžeme být se současným stavem spokojeni. V návaznosti na výsledky popsaného projektu podpořeného FRVŠ bude proto v další etapě usilováno o rozšíření nabídky volitelných předmětů zaměřených na výchovu ke zdraví v prezenčním studiu. Důležité zde bude přizpůsobit jejich obsah přímo studovanému programu (potřebám absolventů). Odlišné obsahové pojetí by měly mít moduly určené pro studenty předškolní pedagogiky, primární pedagogiky, speciální pedagogiky, pro studenty programu Specializace v pedagogice a studenty programu Učitelství pro SŠ. Je připravována varianta, v níž budou na realizaci jednotlivých předmětů kooperovat studenti doktorského studijního programu pedagogika, kteří se zaměřují na oblast výchovy ke zdraví.

Literatura

- Dlouhodobý program zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva ČR Zdraví pro všechny ve 21. století.* Praha: ÚV ČR 2002.
- HOLČÍK, J. *Zdravotní gramotnost a její role v péči o zdraví.* Brno: MSD, 2009. ISBN 978-80-7392-089-0.
- MARÁDOVÁ, E. *Výchova ke zdraví*. Školní vzdělávací program. Praha: Fortuna, 2006. 48 s. ISBN 80-7168-973-4.
- MARÁDOVÁ, E. To the Current Issues of Transformation of Primary and Lower Secondary Education in the Health Promotion
- ŘEHULKA, E. et al. *School and Health 21* (2). Brno: MU, 2007. s. 71-82. ISBN 978-80-210-4374-9.

- MUŽÍKOVÁ, L. *Podněty pro implementaci výchovy ke zdraví do školních vzdělávacích programů*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita ve spolupráci s MSD, 2010. 141 s. ISBN 978-80-210-5328-1.
- Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Praha: VÚP, 2007. 126 s. [cit. 2011-07-20]. Dostupné z : http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf
- WHITE PAPER. Together for Health: A Strategic Approach for the EU 2008-2013. Commission of the European Communities, Brussels, 2007. Dostupné na http://ec.europa.eu/health-eu/doc/whitepaper_en.pdf
- WALTEROVÁ, E. *Kurikulum – proměny a trendy v mezinárodní perspektivě*. Brno: Masarykova univerzita, 1994. ISBN 80-210-0846-6.

INNOVATION OF CURRICULA - A PREREQUISITE FOR THE DEVELOPMENT OF FUTURE TEACHERS' HEALTH LITERACY

Abstract: Research investigations undertaken in the Health Education department at Charles University in Prague - Faculty of Education, revealed significant shortcomings in the professional and methodological competence of teachers in the given area. Following the results of a study mapping the selected aspects of health literacy among future teachers and educators, innovation of existing curricula has been proposed (for full-time and combined forms of study) with regard to the objectives of Health Education. The article informs about the current results of this research investigation and presents possible solutions to the requirements of health protection and promotion to include specific subjects in individual study programmes. Selected contents of these subjects are currently being tested in the classrooms at the Faculty of Education at Charles University in Prague.

Key words: teacher education, health literacy, Health Education